

SvD

FOTO: INGVAR KARMHED

– Människor har alltid försökt socialisera eller tämja ruset. Det är därför jag tror att det inte någonsin kommer att finnas ett alkoholfritt eller narkotikafritt samhälle, säger Lars Sjöstrand, psykiater och medicinhistoriker.

Drömmen om det perfekta ruset

Publicerad: 1 september 2009, 15.49. Senast ändrad: 2 september 2009, 10.38

EUFORI. Några klunkar alkohol är allt som behövs för att uppnå en konstgjord lyckokänsla. Alkohol är en genväg till ett flyktigt välbefinnande som annars infinner sig efter hårdkörning i elljusspåret eller en svindlande kärleksstund. Det är orsaken till att vi dricker alkohol, ibland i för stora mängder, enligt läkaren Lars Sjöstrand.

I det perfekta alkoholruset upplever man hur tiden verkar upphöra, hur framtiden och det förflutna förlorar sin betydelse.

Så förklarar Lars Sjöstrand, psykiater och medicinhistoriker, rusets kraft. När det förflutna tonar bort försvinner skuld känslor och när framtiden sveps in i dimma känner vi ingen ångest. Ruset är ett sätt att kapsla in människan i nuet; här och nu är det enda som betyder något.

– Det är inte så att ruset förnuftsmässigt stör ens relation till det förflutna. Man vet att det fanns en gårdag och att det kommer en morgondag. Men, som många av mina patienter har uttryckt det, jag bryr mig inte, säger Lars Sjöstrand som i många år arbetat som läkare inom missbruksvården.

Rusets eufori är ett slags känslomässig avskärmning. Den kan man uppnå på andra sätt, till exempel vid starka erotiska upplevelser, hård fysisk träning eller skönhetsupplevelser. Men rusmedel har alltid varit det enklaste sättet.

– Jag har mött så många människor som fastnat i drogmisbruk och även om varje rustillfälle verkar mest fyllt av elände och ångest så finns alltid i bakhuvudet en dröm om det perfekta ruset. Det räcker att man har några perfekta rus så slår de ut alla obehagliga eller olustiga rus. Det är samma mekanism som att spela på roulette, en gång vann du.

Lars Sjöstrand har gått i pension, men fortsätter att arbeta som timanställd överläkare på Rosenlunds sjukhus metadonenhet ett par dagar i veckan. I sitt arbete har han haft många tillfällen att fundera över berusningens kraft, men det var på 80talet, när han började studera rusets betydelse i Bellmans diktning, som det stod klart för honom vilken betydelse tidsstrukturens upplösning har.

– Det var inte en tillfällighet, insåg jag, att Bellman låter Fredman vara en försupen urmakare ”utan ur, verkstad och förlag”. Bellman ville lyfta upp den existentiella symboliken i urmakarens yrke och kopplingen till rus.

Lars Sjöstrand läser ur minnet några inledande ord i ett företal till Fredmans epistlar som Bellman skrev i ett dedikationsexemplar.

”Läsare. Här ser Du en skugga av en Bacci Hiälte, en matt rök efter en utblåst krog-danck. Hwem är det menar du? Jo det är Fredman Uhrmakaren, han, som i sin lifstid warit äfwen så allmänt känd för dess skickelighet, at afdela tidens lopp uti timmar och minuter, som för dess behändighet, att giöra tiden till intet uti ett litet grönt Timglas med Finkel.”

– Det är så oerhört genialt. Dels säger Bellman klart ut vad det handlar om; rusmedlet som ett sätt att manipulera tiden. Dels kontrasterar han två aspekter på tiden mot varandra. Det ena är tiden som kan avdelas i timmar och minuter, det andra är timglaset, varje människas utmätta tid.

Lars Sjöstrand menar att kärnan i allt bruk och missbruk av alkohol är ruset. Man skulle aldrig kunna förstå alkoholens starka ställning i vår kultur om man inte tog fasta på att det just är rusmedel det handlar om. Även i mer kontrollerat och kultiverat bruk av alkohol finns ruset med. Som exempel nämner han champagneflaskan som krossas mot fartygsstaven, en munfull vin vid nattvarden eller ett glas vin som måltidsdryck en vardagskväll.

– Att vinet symboliserar Kristi blod är inte en tillfällighet, det skulle inte vinet kunna göra om det inte vore ett rusmedel. Det är inte bara den röda färgen som gör vinet lämpligt. I ruset ligger ett gränsöverskridande och en utjämning av motsättningar. Det är svårt att tänka sig att vatten eller mjölk skulle ha den här symboliska funktionen.

Behöver människan berusa sig?

– Den enskilde kan leva ett gott liv utan rusmedel, men som fenomen kommer ruset alltid att finnas. Det finns inte en kultur som inte har haft tillgång till rusmedel. Människor har alltid försökt socialisera eller tämja ruset. Det är därför jag tror att det inte någonsin kommer att finnas ett alkoholfritt eller narkotikafritt samhälle.

Förutom upplevelsen ruset ger i stunden så kan det också i förlängningen bidra till något positivt. Hur många kärleksförhållanden har inte inletts i ruset, eller affärs- och vänskapsförbindelser?

Det finns också ett samband mellan rus och kreativitet, menar Lars Sjöstrand. Det konstnärliga skapandet kan i sig framkalla ett rus. Men det finns också konstnärer som beskrivit hur de i vissa faser haft hjälp av rusmedel för sin kreativitet. Som exempel nämner han Gunnar Ekelöf och tillblivelsen av Diwan över fursten av Emgión.

Men de positiva effekterna bär också fröet till varför ruset är så destruktivt. Rusets sätt att inkapsla människan i nuet slår sönder möjligheterna att arbeta över tiden på ett bra sätt.

Vid behandling av missbrukare måste man också tala om rusets positiva effekter, menar Lars Sjöstrand.

– Så sker i motiverande samtal och andra moderna tekniker för behandling av personer med överkonsumtion av alkohol. Man låter personen beskriva rusets positiva effekter och balansera dem mot de negativa.

Där har inställningen ändrats sedan Lars Sjöstrand började arbeta inom missbruksvården på 1970-talet.

– Då skulle man ställa krav och vara gränssättande. Jag tycker att det finns en sorts förstucken moralism i den synen. Det är inte jag som ska definiera alkoholismen som ett moraliskt problem, det är i så fall min patient som får göra det. Om det är någonting som många alkoholberoende har upplevt så är det självföraktet, då ska man inte förstärka det utan visa på vägar ut.

Att alla kan bli alkoholister är något som ofta sägs, men Lars Sjöstrand tror inte riktigt att det är så.

– Varför blir då inte alla alkoholister? Individer har olika känslighet och det är nog inte så enkelt som att alla kan bli alkoholister. Jag tror att för en hel del människor är det kompensatoriska i ruset mycket viktigare eftersom de antingen får bättre rus än andra eller att livssituationen gör att man har mycket större behov av att fly den nyktra verkligheten i ett rus.

Lars Sjöstrand har för egen del valt att inte dricka alkohol. En anledning är allt lidande han mött i sitt yrke, en annan att han har haft människor som står honom nära som fått alkoholproblem. Men det avgörande var för några år sedan då han var svårt sjuk. Under konvalescensen var han så lycklig och tacksam över varje dag han levde att han ville uppleva dem med alla sinnen skärpta.

– Men jag har inte tagit något nykterhetsbeslut, då har man bundit upp sig för något man måste stå för. Det är inget moraliskt ställningstagande utan det har mer blivit så. Det är inte säkert att det håller livet ut utan jag får kanske lust att dricka igen.

De flesta svenskar dricker inte besinningslöst utan måttfullt. Men trots att många rus snarare är mediokra än perfekta, som att ta tre glas vin till fredagsmiddagen, slappna av och sedan somna i tv-soffan efter en slitsam arbetsvecka, så upprepas proceduren nästa fredag.

– Det är kanske det inledande som lockar. Ett rus börjar inte när alkoholhalten stiger i kroppen utan när man köper flaskan, bär hem den och håller upp det röda vinet i glaset. Sedan kan det vara svårt att dosera ruset, speciellt om man bär på en spänning efter en intensiv arbetsvecka.

ANNA ASKER

anna.asker@svd.se

Fler artiklar

Lars Sjöstrand

Namn: Lars Sjöstrand, läkare inom missbruksvård, psykiater och medicinshistoriker.

Dryckesvanor: avstår från alkohol, väljer i stället mineralvatten eller vanligt kranvatten.

Har skrivit: essäsamlingen Den fragmenterade tiden, om medicin och humaniora (Dialoger förlag), flera artiklar i Medicinshistorisk tidskrift och Läkartidningen.

Lars Sjöstrands tips på fem bra böcker om rusets kraft

1. En fest för livet av Ernest Hemingway

”Ruset är så förföriskt närvarande i denna självbiografiska skildring av 1920-talets Paris. Boken illustrerar väl det subtila och kultiverade alkoholrusets lockelse.”

2. Fredmans epistlar av Carl Michael Bellman

”Jag tycker att dessa epistlar bättre än någon annat verk – vetenskapligt eller skönlitterärt – går på djupet när gäller existentiella aspekter på människans förhållande till alkohol.”

3. Människan som skalv av Christer Kihlman

”Därför att den på ett intelligent och provocerande sätt resonerar kring alkoholens funktion som utjämnare av disharmonin mellan en ensam människa och hennes omvärld.”

4. Bottenglädjen – En bok om Majken Johansson av Karin Hartman

”Den får en att inse att det finns en tunn och skör gräns mellan alkoholistisk självförnedring och frälsning.”

5. Kidnappad hjärna – en bok om missbruk och beroende av Miki Agerberg

”Det tycker jag är den bästa faktaboken som finns just nu. Han tar upp både det mera existentiella och även den vetenskapliga kunskapen om ruset.”